

Universitätsbibliothek Paderborn

Medvlla Theologica

Ex Sacris Scriptvris, Conciliorvm Pontificvmqve Decretis, Et Sanctorvm Patrvm Ac Doctorum Placitis Expressa ; In qua, quidquid tum ad fidei mysteria sanè ac rectè intelligenda, & ab erroribus quibusvis secernenda, tum ad sacramenta debitè conficienda & ministranda, tum ad actiones humanas iuxta ...

Complectens ea quæ ad Sacramenta & mores pertinent

Abelly, Louis

Coloniæ Agrippinæ, 1659

VII. Explicatur septimum decalogi præceptum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38979

ex illis aditurus est. Et hæc est communis sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem ut minus probabilem & tutam merito rejicit Lessius supra dub. 6.

SECTIO VII.

Explicatur septimum Decalogi præceptum.

Non furaberis.

CUM hoc septimo præcepto (ut observat Catech. Rom. Part. 3. c. 8. Deus in tutelam veluti suam bona nostra exteriora susceperit; ita ut nullus ea iniuste surripere aut in vitis nobis detinere possit, quin iniuria illa in ipsum etiam Deum refundatur, ac obedientia illi debita violatur: hinc pater quanti facienda sit huius præcepti observatio, & quo studio illius obligationes omnes perlegendæ sint, præsertim cum innumeris prope modis in illud peccetur. Ut igitur majori cum luce in illius explicatione procedamus, ipsius juris ac iustitiæ principia breviter consideranda nobis sunt, ut ex illis postea rationes omnes, quibus erga proximi bona obstringimur, enucleatius cognoscamus.

§. I.

Quid Iuris, quid iustitiæ nomine intelligendum sit.

NOMEN Iuris (ut illius varias & multiplices acceptiones omittamus) in duplici præsertim significatione sumi solet. Primum pro lege tam naturali quam positivâ, sive divina sive humana, quo sensu dicimus e. g. parentibus honorem deferre, esse de iure naturali; Sacramenti Baptismi recipere, esse de iure divino positivo; eo etiam

sensu legum & sanctionum Ecclesiasticarum Collectio-
nem juris Canonici nomine indigitamus. Secundo sumi-
tur pro facultate illa seu potestate legitima, quam quis ha-
bet ad rem aliquam obtinendam aut retinendam, vel ad
aliquid faciendum, ita ut ab illius rei obtentione aut re-
tinendam, vel ad aliquid faciendum, ita ut ab illius rei
obtentione aut retentione, vel ab illa actione facienda
impediiri licite non possit.

Similiter iustitiæ nomen duobus potissimum modis
accipitur. Primo pro virtute quadam generali, quam S.
Ansel. Dialog. de verit. c. 13. vocat *Rectitudinem voluntatis*:
quo sensu virtutes omnes in se complectitur, & pro illis
sive generatim sive speciatim significandis plerumque in
Scriptura ponitur, ut Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt
iustitiam.* & cap. 6. *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis co-
ram hominibus, ut videamini ab eis.*

Secundo pro virtute particulari, quæ à S. Doctore 2. 2. q.
58. a. 1. & à Jurisconsultis communiter definitur: *Constans
& perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi*: quorum
verborum sensus est iustitiam esse virtutem, quæ inclinât
& firmat voluntatem ad tribuendum unicuique quod
suum est: quæ in acceptione una est ex quatuor illis virtu-
tibus, quæ à S. Ambr. in c. 6. S. Lucæ vocantur *Cardinales*, eò
quod sint aliarum virtutum tanquam cardines; ita ut sicut
ostium in cardine, si (ut loquitur S. Greg. Lib. 2. moral. c.
36.) *Omnis honesta vita ratio, & universa boni operis structura,
illius inniti quodammodo videatur.*

Dividitur autem iustitia à S. Doctore q. 61. a. 1. in com-
mutativam & distributivam. Iustitia distributiva illa est,
quæ dividit & distribuit munera, officia, onera, bona, & a-
lia similia communitatis alicujus propria secundum pro-
portionem quam vocant Geometricam: id est, conside-
rando non solum valorem & quantitatem bonorum illo-
rum aut onerum, &c. sed etiam personarum conditionem,
idoneitatem, merita, &c. Commutativa verò illa est, quæ
constituit æqualitatem inter personas particulares secun-
dum proportionem arithmeticam: id est, considerando
solum valorem, vel quantitatem rerum sine ullo respectu

ad personas: v. g. mutuatus est aliquis centum aureis, qualiscunque sit dives an pauper, nobilis an ignobilis, debet centum aureos reddere.

§. II.

Quid sit ius ad rem, & ius in re.

CELEBRIS illa divisio juris, quæ à Theologis & Iurisperitis tractatur, lucem dabit variis difficultatibus citius huius præcepti violationem occurrentibus, ideoque nobis prætermitti non debuit. Ius igitur ad rem est illud, quod habetur per alicuius contractus stipulationem, puta per donationem, emptionem, &c. antequam illius rei, que donata vel empta est, traditio fiat. Ius in re est illud, quod per ipsam rei traditionem acquiritur.

Hæc est autem utriusque differentia, quòd ius in re faciat illam propriam eius qui acquisivit, ut, quocumque loco sit, & in cuiuscunque manus pervenerit, facultatem habeat, eam ubicunque repererit recipiendi, & à quocumque repetendi; obligeturque ex iustitia eam ei restituere, quis acceperit. Ius verò ad rem non tribuit facultatem huiusmodi in ipsam rem, sed solummodo titulum iustum & aptum ad habendum illius rei dominum: e. g. quis emittit equum ab altero, illiusque pretium solvit; si equus ille nondum ei à venditore traditus sit, habet tantum jus ad illum equum, non verò in illo: unde si venditor fraudulentè eundem equum alteri vendat, & tradat, primus emptor non potest ab illo altero equum repetere; sed agere tantum potest in venditorem, ut pretium restituat, sibi que præterit per solvat quantum sua intererat, contractum illius venditionis antea celebratum firmum & ad plenum effectum perducere: contra si equus ille venditus, sed nondum traditus, moriatur aut furto abducatur, venditori perit & non emptori.

Ex quibus intelligi potest quid sibi velint leges civitatum dum dicunt, ei, qui habet jus in re, competere actionem.

calem, quæ vindicatio vocatur, qua res ipsa repeti, & sumi possit ubicunq; reperiatur; ei verò, qui habet tantummodo ius ad rem, competere actionem personalem, non qua res ipsa in cuiuscunq; manus devenit potest vindicari & accipi, sed qua traditio eius possit exigi à persona, cum qua stipulatio de re illa intercessit.

§. III.

*Quid sit dominium, & quibus personis
competat.*

PLURES sunt juris particularis species varizq; rationes, quibus competere potest alicui facultas accipiendi aut retinendi rem aliquã, vel de illa disponendi; inter quas præcipua, & ad quam reliquæ aliquo pacto reducuntur, est dominium: ex cuius proinde explicatione, quid de aliis sentiendum sit, facile poterit intelligi.

Ac in primis observandum est duplex esse dominium, jurisdictionis scilicet, & proprietatis. Dominium iurisdictionis est potestas gubernandi sibi subditos; illis aliquid præcipiendi, aut prohibendi, illos iudicandi, puniendi, vel præmiandi.

Dominium verò proprietatis, est ius possidendi rem aliquam, & de illa tanquã sua disponendi. estq; rursus duplex, perfectum scilicet & imperfectum. Dominium perfectum, quod & plenum dicitur, continet proprietatem rei, & commodorum eius, extenditq; se ad omnem eius usum, & dispositionem, nisi lege aliqua divina vel humana prohibeatur. Dominium verò imperfectum habet tantum proprietatem absq; emolumentis, vel emolumenta absq; proprietate: primum vocant Iurisperiti dominium directum, quale est principis respectu feudorum, aut illius qui dedit agrum in emphyteusim: secundum vocant dominium utile; quale habet feudatarius, emphyteuta, usufructuarius, &c.

Quod autem spectat ad subiectum domini, seu personas illius

illius capaces, Theologi communiter docent, illud non nisi nature rationali competere posse; cum per solam rationem quisq; potestatem habeat immediate in actus suos, & per hos in alias res exteriores.

Atque in primis certum est, Deum in omnes creaturas summum quoddam, & absolutissimum obtinere dominium; quod scriptura innumeris propè in locis testatur, proindeq; illum liberè & prout ipsi placuerit, de omnibus creaturis sine cuiusquam injuria disponere posse. Certum est etiam, hominem esse dominii capax, juxta illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; ut præsit piscibus maris & volatilibus cæli, & bestiis, universaq; terræ, &c.* Vbi tribuitur homini præfectura, & dominium in alias creaturas inferiores ratione imaginis divinæ quam gerit, quæq; in intellectu rationis capaci, & libera voluntate consistit. Sed difficultas est de quibusdam hominibus in particulari, an de facto dominium aliquod & quarumnam rerum habeant; ac præsertim de filiis familiaribus, de quibus breviter dicimus, quod secundum juris dispositionem, quamdiu sub patria potestate constituti sunt, d'no sunt tantummodo genera bonorum, quorum partem & dominium habere possunt; castrensia, scilicet, & quasi castrensia. Bona castrensia sunt illa, quæ in militia vel occasione militiæ justè acquiruntur, ut stipendia, donativa ducum, &c. Quasi castrensia verò sunt ea, quæ ex beneficiis Ecclesiastico; aut officio publico, judicis v.g. aut advocati, aut ex professione alicujus artis liberalis proveniunt. Bonorum autem illorum quæ adventitia vocantur, id est quæ vel ex aliorum donatione, vel ex propria industria, negotiatione, &c. proveniunt, dominium quidem directum habere censentur, non tamen de ijs disponere possunt absq; consensu patris, penes quem illorum administratio & utilitas remanet. Quæ omnia fusius explicata videantur

possunt apud Nav. c. 17. n. 42. Less. lib. 2. cap. 4.

dub 3. & alios.

§. IV.

*Quibus modis dominium proprietatis
acquiratur.*

Res externæ, quæ sub dominium proprietatis cadere possunt, duplicis sunt generis: vel enim nullius sunt, vel alicujus Propriæ: & de utrisque quæstio proposita intelligi potest.

Atque in primis quod spectat ad res illas, quæ nullius domini sunt, dicendum est, spectato communi naturæ, ac gentium jure, illas fieri primi occupantis, nisi leges civiles & locorum consuetudines de aliquibus in particulari aliter constituant: proindeque hæc occupatio est legitimus modus, quo prædictarum rerum dominium acquiritur. Id patet ex parag. *ferè* instit. de rerum divisione & ex lege 1. ff. de acquirenda possessione; item ex lege 1. & 3. ff. de acquirendo rerum dominio: quibus legibus omnes Theologi subscribunt.

Hinc colligitur, feras & animalia sylvestria, quæ in nullius potestate sunt, vel quæ jam ab aliquo capta illius potestatem evaserunt, & in libertatem naturalem se vindicant; ubicunq; reperta fuerint, capi posse: è contrà verò animalia illa, quæ natura mansueta sunt, & domestica, quamvis è domini domo effugerint, ubicunq; oberantia reperiuntur, esse restituenda: quia tanquam ad dominum pertinentia considerantur, ut fufius explicat Less. Lib. 2. de just. & jure. c. 5. dub. 6. unde parag. *Gallarum* instit. de rerum divisione ille dicitur furtum committere, qui ejusmodi animalia, cum effugerint, detinet. Simili ratione lapilli gemmæ, margaritæ & alia similia, quæ nunquam dominum habuerunt, & in littore maris, aut aliis locis inveniuntur, sunt primi occupantis.

Secus verò dicendum est de rebus illis, quæ dominum aliquando habuerunt, & casu aliquo fuerunt amissæ, v. g. quæ naufragio factæ ejectæ sunt ad littus maris; quisquis enim

enim res eiusmodi reperit, illas dominis restituere debet, si dignoscere possit; & ad illos dignoscendos moralem diligentiam adhibere tenetur. Quod si illarum rerum dominii dignosci non possint, tunc secundum S. Doctorem 2. 2. q. 66. a. 5. cui plurimi alii Theologi subscribunt, sunt istæ pauperibus erogandæ, vel in alios pios usus infundendæ, Ratio est, quia rerum illarum non desinit esse dominus qui eas amisit, ideoque, si ipsimet restitui nequeunt, saltem restitui debent illis, quibus velle præsumitur: nemo est autem, qui amissam rem suam non malit pauperibus dari, quam in alios usus expendi.

Non desunt tamen Doctores, qui sententiam contrariam tueantur, asseruntque res illas inventas domino minime comparante post diligentem inquisitionem ab inventore posse retineri, cum nullo iure naturali, aut Ecclesiastico id prohibeatur. Ita Sor. Med. & alii apud Laym, Lib. de iust. tract. 1. c. 5. qui rectè cõcludit quòd, quamvis hæc posterior sententia sit probabilis, neque temerè damnandus esset, qui eam sequeretur; prior tamen sit magis pia, & in praxi tutior præsertim: cum secundum illam (ut monet Nav. Cap. 17. n. 170. possit inventor, si aliqua egestate laboret, sibi rem inventam aut partem illius retinere, maxime de consilio prudentis confessarii, cuius erit determinare, quid in eiusmodi casu magis expedire videatur.

Quod spectat ad res illas, quæ sunt alicuius propriæ dicendum est rerum eiusmodi dominium acquiri, vel per voluntatem propriam domini rei illius dominium in alterum transferentis; quod duobus porissimum modis in genere fieri potest, scilicet vel per aliquem contractum, puta venditionem, permutationem, &c. aut absque contractu per donationem, promissionem, &c. vel per voluntatem superioris aut dispositionem legis ob iustas causas rei alicuius dominium ab uno in alterum transferentis: quod præsertim fit per præscriptionis legem. De quibus omnibus & singulis in sequent. paragraph. agendum erit.

¶ V. de iust. tit. 1. c. 1. §. 1. de iust. tit. 1. c. 1. §. 1. de iust. tit. 1. c. 1. §. 1.

§. V.

De Præscriptione.

Præscriptio seu usucapio (ut loquuntur Iurisperiti) est modus quidam acquirendi domini per possessionem alicuius rei certo temporis spatio legibus definito continuatam. Hic autem acquirendi domini modus civili iure introductus est, *Ne diu & ferè semper* (ut habetur lege 1. de usurp. & usu cap.) *quarundam rerum dominia incerta essent*: & locum habet, non solum in foro exteriori, sed etiam in foro conscientia; ita ut possit quis licite rei alicuius dominium titulo præscriptionis acquirere, ut pluribus probat Less. Lib. 2. cap. 6. dub. 17. dummodo tamen præscriptio illa legitima sit, habeatq; requisitas à iure conditiones, quæ quatuor communiter à Doctoribus numerantur. Prima est possessio; nam secundum regulam iuris Reg. 3. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit*. Secunda est bona fides: si quidem *Possessor mala fidei ullo tempore non præscribit*. Ib. d. Reg. 2. Tertia est titulus probabiliter præsumptus, puta donationis, emptionis, successionis. &c. ut constat ex digesti lege 4. rit. 4. & seq. Quamvis interdum bona fides etiam sine titulo ad præscriptionem sufficiat; quando scilicet nulla præsumptio in contrarium habetur, nec ius commune contradicit. Quarta deniq; est continuatio possessionis tempore legibus definito.

Quares quantum temporis requiratur ad legitimam præscriptionem. Resp. ex communi Doctorum sententia apud Less. Sup. cap. 6. dub. 2. 3. 4. & seq. ad præscriptionem seu usucapionem rerum mobilium quarumcunq; cum titulo probabiliter præsumpto requiri possessionem per triennium bona fide continuatam; sine titulo verò, per triginta annorum spatium. e.g. aliquis bona fide tibi rem alienam dedit quam suam putabat; tuque bona fide illam accepavisti; tunc triennii possessione tibi acquiritur res illa ratione tituli donationis: quòd si nullo titulo, bona tamen fide illam possideas, tua non sit, nisi triginta annorum continuata possessione. Ad

Ad prescriptionem autem rerum immobilium cum titulo requiri spatium decem annorum, inter presentes, id est eos, qui in eodem territorio habitant, quamvis non in eadem urbe; viginti annorum inter absentes; triginta vero annorum si nullus adsit titulus, ut supra de mobilibus rebus dictum est.

Excipiuntur tamen bona immobilia Ecclesiarum monasteriorum, hospitalis, & aliorum piorum locorum, ad quorum prescriptionem requiruntur anni quadraginta: quod si bona illa sunt Ecclesie Romanae, non nisi annorum centum spatio prescribi possunt. Bona vero pupillorum sive immobilia, quamdiu in illa aetate sunt, nullo temporis lapsu prescribuntur, sicut nec res Ecclesie, quae alienari prohibitae sunt, aut usibus tantum sacris sunt destinatae.

Est tamen observandum non easdem ubique leges circa tempus & modum prescriptionis esse receptas; ac proinde cuiusque regni aut loci speciales leges & legitimae consuetudines esse super hac re consulendas.

§. VI.

De contractibus in genere.

NOMINE contractus intelligitur conventio aliqua inter duos facta, ex qua in utroque vel saltem in alterutro illorum, obligatio aliqua nascitur. Sunt autem alij contractus, qui vocantur *nominati*, alij *innominati*, dicuntur. Contractus *nominati* sunt illi, qui speciali nomine inter se distinguuntur, ut emptio, venditio, locatio, &c. Contractus vero *innominati* sunt illi, quibus nullum speciale nomen assignatum est; dividunturque à Iuris peritis in quatuor species, quae his verbis exprimuntur: *do, ut des; do, ut facias; facio, ut des; facio, ut facias.*

His praenotatis dicendum 1. contractum omnem sponte ac libere factum, quamvis in eo non serventur iuris formalitates, obligare tamen in foro conscientiae; ita ut alterutro

ter utro contrahentium invito rescindi non possit, nisi iure aliquo positivo irritus, sit aut irritare possit Ita Gome-
sius, Couarr. & alij quos citat & sequitur Less. Sup. dub. 4.
Ratio est, quia iure naturæ teneretur quisque tenere quod
promisit altero acceptante, ut ex infra dicendis plenius
constabit.

Dicendum 2. contractum illum, in quo contingit error
circa substantiam rei, iure naturæ irritum & invalidum
esse, Ita S. Anton. Sot. Caiet. & alij apud eundem Less.
Sup. dub. 5. quia (ut dicitur lege 9. C. de iuris & facti
ignorantia) *Errantis nullus est consensus*, sine consensu au-
tem nullus est contractus: e.g. si quis gemmam vendat
existimans esse cristalli fragmentum, emptor re comperta
tenebitur ad restitutionem gemmæ, aut ad iustum eius
pretium venditori persolendum: secus verò si error so-
lummodo sit circa qualitatem rei; ut si cognoscens esse
gemmam, sed valorem eius ignorans, vili pretio eam
vendiderit; tunc enim validus quidem erit contractus,
tenebitur tamen emptor, postquam id resciverit, supplere
id quod iusto gemmæ pretio defuit, ut docent supra citati
authores.

Dicendum 3. contractum illum, cui alterutrius contra-
hentium dolus causam dedit, non esse omnino iure natu-
ræ irritum, sed tamen pro arbitrio eius qui deceptus est (si
contractus solubilis sit) irritari posse. Ita Agidi. Conin.
& alij apud Laym. lege, de iustit. tract. 4. cap. 5. & Less.
supra. quòd non sit irritus patet ex eo quòd, si is qui de-
ceptus est velit contractum subsistere, deceptor resilire
non potest; *Ne lucrum ex dolo suo reportet*, ut habetur cap. 1.
de eo qui duxit in Matrimonium: quòd verò irritari possit
pro arbitrio illius qui deceptus est, constat etiam ex eo
quòd qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniu-
riam ei facit; ac proinde tenetur eum restituere in inte-
grum, & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

Dicendum 4. contractus omnes ex aliquo gravi metu
iniuste incusso celebratos, non esse quidem iure naturæ
irritos, sed irritari posse & revocari in foro conscientia pro
arbitrio eius, qui metum iniuste passus est. Ita Sot. Paulus
Rich.

Palud. Rich. & alii apud Less. sup. dub. 6. Id patet tum ex eo quod (ut habetur c. 2. de his quæ vi metus quæ causa fiunt, *quæ vi & metu fiunt, debent in irritum revocari*: tum etiam quia (ut dicit S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3. *qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissionem servetur*. Eadem etiam ratio, quæ suprà de dolo allata est, potest de metu iniuste illato intelligi. qui enim metum iniuste incussit, iniuriam alteri intulit; unde tenetur illum in priorem statum restituere; & alterius habet exigendi hanc restitutionem. Per metum verò gravem intelligimus illum, qui est de malo aliquo, quod viro constanti formidabile est, eumque merito commovere potest; qualis est metus mortis, exilii, carceris, infamiae, amissionis bonorum, &c. ad metum quoque gravem pertinere dicit Less. Suprà metum reverentialem, quo filius timet gravem offensionem patris, subditus principis, uxor mariti, &c. ubi recte observat, metum etiam gravem dici posse illum; quod respectivè solum talis est; ut si sit de aliquo malo, quod, quamvis viro constanti non sit formidabile, foemina tamen, vel puero, vel seni formidandum merito videtur.

§. VII.

De promissionibus, donationibus, & testamentis.

Promissionis nomine non intelligimus hic promissionem illam, quæ fit sub aliquo onere vel conditione, quæque ut sic extendi potest ad omnes ferè stipulationes & contractus, in quibus ut plurimum promissio aliqua reciproca intervenit; sed promissionem simplicem & gratuitam, quæ ex mera liberalitate, aut gratitudine aliquid alteri promittitur: de qua

Dicendum est promissionem, antequam acceptetur, nullam parere obligationem naturalem, aut civilem: quod & si militer de donatione intelligendum est: unde sequitur quod

quod utraq; ante acceptationem possit licite revocari. Ita Sor. lib. 4. de just. q. 5. art. 1. Suar. tom. 2. de relig. lib. 4. c. 2. Less. lib. 2. c. 18. dub. 6. & alii communiter Ratio est, quia omnis promissio, & donatio suapte natura respectiva est, cujus proinde obligatio ex alterius partis consensu dependet.

Excipiunt tamen Doctores aliqui promissiones factas Ecclesiæ, hospitali, monasterio, aliisque locis piis; existimantq; etiam ante acceptationem, promissiones, & donationes ejusmodi obligare: alii vero Theologi hanc exceptionem non admittunt, asseruntq; universim promissionem non acceptatam minime obligare: quam sententiam probabilem, & in praxi tutam existimat Laym. Sup. tra. 4. c. 1. & pro illa Sorum, Gomez aliosq; Doctores citat.

Dicendum 2. promissionem serio, & deliberate factam, & ex animo verè promittendi, seq; alteri obligandi, ex virtute fidei seu fidelitatis, ubi acceptata fuerit, obligare, etiam sub peccato mortali, si res promissa sit alicuius momenti. Ita Nav. Sor. & plures alii, quos citat & sequitur Less. Suprà dub. 2. Ratio est, quia omnis promissio dat jus ad rem promissam, quod etiam ad hæredes promissarii transit, & si fiat per formam simulationis, datur etiam actio in foro exteriori, & promissori cogi potest sententia judicis ad promissionem implendam: unde sequitur, illam inducere strictam aliquam obligationem, qua proinde sub peccato obliget. Quod si quis utatur verbis quidem promissoris non tamen animo serio promittendi, sed solummodo ad significandum solum propositum, vel ad firmiter asseverandum, ut ei credatur, tunc ut recte observat idem Lessius non cenetur obligatus sub peccato mortali ad implendum id quod sic pronuntiat, nisi forte ex facta illa promissione notat illi aliquod damnum alterius sequatur; & hoc sensu dicit intelligendas esse promissiones plurimorum, qui solent multa se promittere facturos; cum tamen non intendant serio se ad id obligare, ac aliis jus exigendi tribuere, sed dumtaxat firmiter id asseverare.

Quæres quanti valoris aut momenti esse debeat res promissa,

missa, ut promissionis violatio censeatur esse peccatum mortale; Nau. Cap. 18. n. 6. existimat sufficere valorem rei promissa talem esse, qui in furto ad peccatum mortale sufficeret; probabilius tamen Lopes lib. 2. de conu. cap. ult. & Less. sup. docent in promissione ad materiam peccati mortalis constituendam longè maiorem valorem quàm in furto requiri; qui tamen valor difficile determinari potest, sed viri prudentis iudicio ex æquo, & bono dijudicari debet: certè communi hominum æstimatione maior iniuria fieri censeatur, si quis aureum unicum surripiat, quàm si quatuor vel quinque aureos ex liberali promissione debitos non soluat.

Dicendum 3. promissionem alteri factam, & ab eo acceptam desinere obligare, si res promissa fiat inutilis aut illicita; aut impossibilis, item si status rerum, aut personarum ita mutetur, ut secundum iudicium viri prudentis promissor non videatur illum euentum voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissa, aut ipsius promissionis, vel etiam promissarii, alijsque circumstantijs dijudicandum est. Ita Caiet & alij quos citat, & sequitur Less. Supra dubio. Ratio est, quia promissio non censeatur habere vim nisi ex ea voluntate & intentione, quam promittens explicitè vel implicitè habuit dum promisit: ex quo sequitur quòd ultra hanc intentionem expressam, vel prudenter interpretatam non possit obligare.

Dicendum 4. donationem illam, quæ dicitur inter vivos, (id est cum quis ex mera liberalitate sic donat, ut etiam se vivo velit rem donatam esse alterius) factam ab eo qui donare potest (id est qui dominium & administrationem habet rei quam donat, cum facultate illam alienandi posse etiam post donatarii acceptationem revocari) ob quasdam causas legibus expressas; quarum præcipua est ingratitude ipsius donatarii, ut si donatarius iniurias atrociores in donantem effuderit; si violenter illum percussorit; si ex certa malitia notabile damnum bonis eius intulerit; aut si ad gravem inopiam redactum non aluerit. Ita Sylu. Gomez & alij, quos citat & sequitur Less. Supra dub. 14. ubi tamen observat donatarium ante iudicis sententiam

sententiam non teneri ad restitutionem. quia est pœna, quæ prærequirit donatoris querelam, & ingratitude probacionem.

Dicendum 5. donationem. quæ fit causa mortis, (id est cum quis ita donat, ut rem non velit absolute & irrevocabili- ter esse alterius nisi post suam mortem qualiter in testamento & codicillis fieri solet) posse ad arbitrium donantis revocari. Ita communiter Doctores: unde Apostolus dicit quod *Heb. 9. ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris etc. alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est*: & Iurisperiti communiter dicunt, *Ambulatoriam esse testantis voluntatem, usque ad supremum vita exitum*. Et tamen difficultas inter Theologos utrum testamentum sit validum in foro conscientie, si desint ei solemnitates legibus requisitæ; Omissis aliorum sententiis probabilis & in praxi tuta videtur esse illa, quam propugnant Adrian. Angel. Tabie. Sylv. Ioan. Med. Lopes, & alii quos citat & sequitur l. ess. sup. c. 19. dub. 3. quæ asserit eiusmodi testamentum in foro conscientie validum esse, & licite retineri posse id quod ex tali testamento habetur, siue titulo hæreditatis, siue legati. Ratio est, quia (ur dicitur Paragr. *Per traditionem instit. de rerum divisione*) nihil est tam conveniens naturali aequitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi. Præterea testatorum solemnitates à legibus eo solum fine introductæ sunt, ne quid falsitatis in testamentum incur- rat, ut dicitur l. *questionem 23. C. de fideicommissis*; quare dummodo certo constet de ultima testantis voluntate, potest quis rem sibi ejus testamento relictam tura conscientie retinere.

§. VIII.

De emptione & venditione.

DVÆ sunt præcipuæ conditiones in qualibet emptio- ne & venditione observandæ, ut docet S. Th. 22. q. 57. a. 1. & seq. Prima est, ut fraus omnis & dolus ablit tã ex parte

parte venditoris quàm emptoris: ex quo sequitur, contra iustitiam esse, si quis vendat rem habentem vitium aliquod seu defectum in quantitate aut qualitate eodem pretio, quo venderetur si ejusmodi defectu & vitio careret; proindeq; peccare, qui mensuras adhibent illegitimas aut pondera dolosa, juxta illud Prov. II *Statera dolosa, abominatio est apud Dominum*: item qui mixtione aliqua res efficiunt teretiores; ut caupones aquam vino miscentes; frumentarii qui tritico miscent alia semina deteriora, sicut illi qui Amos 8 dicebant *quisquiliam frumenti vendimus*.

Vnde idem S. Doctor sup. a. 4. asserit rei, quæ venditur vitia occulta, quæ ab emptore deprehendi non possunt, quæque illius valorem notabiliter diminuunt, aut illam emptori inutilem vel incommodam reddunt, esse manifestanda. Quod etiam docuit S. Ambros. lib. 3. de off. c. 10. *In contractibus, inquit, vitia, eorum quæ veniunt prodijubentur: ac nisi intima erit venditor, quamvis in jus emptoris transcripserit, doli actione vacuantur.*

Quæ autem de venditore, hæc etiam de emptore intelligi debent; omnem scilicet fraudem ab emptione abesse debere; proindeq; contra iustitiam esse, rem aliquam pretiosam pro vili, puta gemmam pro fragmento vitri, emere ab alio, qui eius valorem ignoret: secus si in regione res parvi æstimarentur, quæ tamen alibi censerentur pretiosissimæ, puta margaritæ, gemmæ, aut alia id generis, quæ ut plurimum in Indiis & aliis distitis regionibus pro cultellis, tintinnabulis, & aliis similibus crepundiis licite permutantur.

Secunda conditio ad iustitiam emptionis & venditionis ex mente S. Doctoris necessaria, est, ut res neq; carius vendatur, neq; vilius ematur quàm illius pretium exigat. Pro cuius intelligentia observandum est duplex esse iustum pretium alicuius rei. Primum est, quod à potestate publicè taxatum est; & vocatur à Doctoribus pretium legitimum, quasi lege definitum & illud augere in vendendo, aut minuire in emendo non licet. Secundum est illud quod cõmuni hominum æstimatione determinatur, quando à publi-

publica potestate minimè taxatum est, & pretium vulgare seu commune dicitur, habetque quandam latitudinem: cum enim ex plurimorum æstimatione pendeat, qui non eodem modo de rerum valore iudicant, hinc fit quod aliqui v.g. decem nummis valere arbitrantur, alii undecim, alii verò tantum novem æstimant: unde a Doctoribus hoc vulgare & commune pretium triplex esse dicitur, infimū scilicet, medium, & summum, quod etiam rigorosum nominatur. Quamvis autem in exteriori foro actio minimè detur & qui emendo carius vel vendendo vilius non est deceptus ultra dimidium iusti pretii; in foro tamen conscientia omnis venditio, in qua iusti pretii latitudo exceditur, & omnis emptio in qua iusti pretii quantitas, non attingitur, iniusta est & divina legi contraria, ita S. Th. art. 1. ad 1. & hæc est etiam expressa doctrina S. Aug. lib. 13. de Trinitate cap. 7.

Sunt tamen duæ causæ ob quas licitum est rem pluris aliquid quando vendere quàm per se valeat. Prima est ratione officii mercandi: mercatori si quidem merces suas paulò pluris vendere licitum est, quàm ab aliis venderentur, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Ioan. Med. Caiet. & alii apud Less. sup. cap. 21. dub. 4. Ratio est, quia pretio aliquo æstimabile censetur, quòd mercator curas & cogitationes suas, ac omne tempus suum in mercibus illis conquirendis, conservandis, & distrahendis assidue impendit. Secunda est ratione damni emergentis, aut lucri cessantis; quando quis in solam emptoris gratiam rem aliquam vendit, quæ sibi est plurimum utilis, commoda, & etiam necessaria: quo in casu (ut dicit S. Doctor sup. a 1.) *Iustum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed etiam ad damnum quod venditor ex venditione incurrit; & sic licitè poterit aliquid vendi plusquàm valeat secundum se: quod quidem iudicio viri prudentis æstimandum est. Si verò res quæ venditur, esset maximè commoda emptori, nec venditor ex illius distractione damnū ullum aut incommodum pateretur; tunc (ut rectè monet S. Doctor sup.) Non deberet eam supervendere; quia utilitas*
quæ

qua alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione em-
 ptoris: nullus autem debet alteri vendere id, quod non est suum.

Sunt etiam duae causae, ob quas interdum potest quis
 rem minori precio emere, quam alias valeret. Prima
 est si emptori parum utilis sit, illamque solummodo emat
 gratiam venditoris; quia tunc pretium, & valor illius ob-
 cundum communem hominum aestimationem videtur
 censeri, ut docet Lessius supra: in quo tamen cavendum est,
 ne à pauperibus aliisque, quos adigit egestas ad propriam
 supellestem v. g. distraendam, aliquid vilius quam pro
 sit emendo, justitia vel charitas violetur. Secunda causa
 ritur ex ratione, & modo vendendi, ut in auctionibus pu-
 blicis, in quibus sicut aliquando rerum commune pre-
 tium ex emptorum contralicitatione augetur; sic etiam
 interdum ex defectu emptorum minuitur, ut observat
 Nav. c. 23 n. 85.

Quaeres quid de quibusdam rebus censendum sit, quae
 nullum certum pretium habent, ut sunt quaedam gem-
 mae, picturae veteres, &c. an scilicet tanti eas vendere li-
 ceat, quanti vendi poterunt. Respondet Lessius sup. c. 11.
 dub. 3. quamvis Sotus & quidam alii Theologi ita fieri
 posse arbitrentur, longè tamen probabilius esse, & tutius
 in conscientia, res ejusmodi non posse licite vendi pro
 arbitrio venditoris, sed juxta aestimationem intelligenti-
 rum, aut etiam ipsius venditoris, spectatis bona fide cir-
 cumstantiis omnibus ad ipsius rei valorem facientibus.

§. IX.

De mutuo, commodato, deposito, &
 locato.

HORVM quatuor contractuum, qui frequentiores
 sunt, & ad quos ceteri aliquo pacto reduci possunt,
 notitiam hic aliquam generalem proponemus, ut
 facilius dignosci possit, quibus in casibus hoc septimum
 Decalogi praeceptum, occasione illorum violenter & et-
 iam

iam quæ ratione sub illorum obtentu usura interdum palliata committantur, de quibus postea.

Per mutuum intelligitur traditio rei alicuius numero, pondere, vel mensura constantis facta eo animo, ut sit accipientis; cum obligatione tamen, ut similis in specie ac bonitate restituatur.

Per commodatum verò, rei alicuius quoad solum usum gratuita concessio, cum obligatione eamdem numero restituendi.

Per depositum, rei alicuius ad solam custodiam traditio, cum obligatione eamdem integram restituendi.

Per locatum denique, seu locationem significatur rei alicuius ad utum, vel fructum certa pretii conventionem facta concessio.

Differunt autem inter se hi contractus, primò; in eo quòd mutuum fiat tantum de rebus mobilibus; reliqui tres contractus de rebus etiam immobilibus fieri possunt, ut fusè ex diversis legibus declarat Lessius l. 2. c. 10 & seq.

Differunt 2. in eo quòd per mutuum transferatur rei mutuo data dominium, sufficiatq; ut similis in specie restituatur; per alios verò tres contractus non transferatur rei dominium, sed eadem numero debeat restitui, ut docet idem Lessius, & ex iisdem legibus probat.

Differunt 3. in eo quòd mutuatarius rem mutuo datam pro libito consumere possit; commodatarius, & locatarius ea tantummodo uti, vel fructus illius percipere; depositarius verò nec illa uti, nec ex ea fructus ullos suos facere licite possit, ut explicat & probat idem Lessius.

Differunt 4. in eo quòd, si res mutuo data & tradita pereat, soli mutuatario pereat, cum sit in dominio ejus; quoad alios verò contractus, in quibus dominium non transfertur si res aliena apud depositarium, vel comodatarium, vel locatarium casu fortuito, & sine ulla eorum culpa pereat, domino suo pereat; nec illis incumbat ulla faciendæ restitutionis obligatio, nisi aliter expressè conveniam sit, vel aliqua alia ratio specialis ad id obliget, ut ex
com-

communi legum uſa & Theologorum cenſenſu tradidit
idem Leſſius. Quod ſi res illa ex aliqua culpa pereat, com-
modatarius quidem, ob cuius ſolius utilitatem res gra-
tuito commodata eſt, illam tenebitur reſtituere, ſi vel-
viſſiſſima eius culpa perierit, ut habetur cap. un. de com-
modato: locatarius uero, qui rem alterius conduxit pro
tuo, non niſi ex leui: deſignatarius autem, qui rem alienam
gratuito cuſtodit, non niſi ex culpa lata: quia ſcilicet lo-
catum cedit in commodum locatarij ſimul & domini; de-
poſitum uero ſolius domini uoluntatem reſpiciat.

Differunt denique in eo quod ratione mutui præſtitum
ut mutuum eſt, nihil à mutuuario ultra rem mutuam
aut illius ualorem exigere licitum ſit; in contractu uero
locationis id licite & iuſte fieri poſſit, ut ex ante dictis
intelligitur, & plenius ex dicendis conſtabit

§ X.

*Quid hoc ſeptimo Decalogi præcepto
prohibeatur.*

HOC ſeptimo præcepto prohibetur, non ſolum quæ-
ſiſti in iuſta rei alienæ acceptio & detentio, quæ ſunt
nomine designatur, ſed etiam (ut explicat S. Aug.
q. 71. in *Exo 1.*) quæuis alia iniuſta rei alienæ contrectatio
aut damni illatio; & conſequenter deliberata quæuis uol-
untas alterius rem iniuſte uſurpandi, uel detinendi, aut
damnum illi inferendi; ut enim docet S. Th. 1. 2. qu. 71. a.
7. peccata uoluntatis & operis eiſdem ſunt ſpeciei, cum
hac tamen differentia, quod Peccata operis contra hoc
ſeptimum præceptum ad reſtitutionem obligent, non uero
peccata ſolius uoluntatis.

Eſt autem obſeruandum ſoſam illam rei alienæ invito
domino uſurpationem ac detentionem, quæ iniuſta eſt
hoc præcepto prohiberi: quia (ut ex communi Theolo-
gorum doctrina obſeruat Tolet. lib. 5. c. 14.) variis ex cauſis
ablatio rei alienæ invito domino fieri poteſt abſque
culpa

institiæ detrimento; V. g. cum sit ex legitima superioris
 auctoritate, qui ex causa iusta & rationabili, bona unius
 in alterum transfert; qua ratione Israelitæ non peccave-
 runt, cum Deo iubente spoliaverunt Ægyptios: item
 cum sit in utilitatem domini, ut cum à furioso ensis lubri-
 pitur ne ullum percussat; dummodo tamen valor & pre-
 tium eius in utilitatem Domini convertatur. qua ratione
 dicit idem auctor non committi furtum ab uxore, quæ
 pecunias clam aufert à marito suo, ne (quod sapissime
 scit ab illo fieri) ludis & comestationibus eas profundat;
 dummodo tamen in usum familiæ pecunias illas conver-
 tat: nec etiam peccare illum, qui vinum alterius effundit,
 ne inebrietur; nec qui chartas rumpit & lacerat, ne alij
 ludendo blasphemias proferant, aut alia ratione peccent.

Docet etiam idem Tol. ibid. non committi furtum ab
 eo, qui clam aliquid accipit, quod sibi aliis debetur: quan-
 do scilicet non potest coram iudice debiti solutionem
 exigere, quia debitor est potens, aut debitum probare
 non potest, aut inde sibi aliquod malum timet: si enim
 iura iuridica debiti solutionem obtinere posset, peccaret
 occultè rapiendo, quamvis ad restitutionem minimè te-
 neretur; monet tamen cavendū esse, ne ex illa secreta ab-
 latione, quamvis iusta, scandalum aliquod aut damnum
 alterius sequatur; puta ne alij in suspicionem furti veni-
 ant; neve is à quo accepit, rursus idem debitum solvat;
 ac denique ut nihil aliud accipiat, præterquam quod ipsi
 debetur, V. g. si pactum de certa mercede inter dominum
 & famulum intercessit, & famulus liberè in illud consen-
 sit, non potest famulus ultra illam quidquam sibi sumere,
 nisi forte adigatur ab ipso domino ad alia opera præstan-
 da, de quibus inter eos non convenerat; tunc enim tene-
 retur dominus solvere ultra pactum, & eo denegante fa-
 mulus, quod sibi iuste deberetur, posset accipere.

Sunt autem duæ species iniustæ ablationis rei alienæ;
 scilicet furtum, cum aliquid secretò ab alio iniuste aufer-
 tur; & rapina cum palàm & violenter auferatur: qua ratio-
 ne (ut docet S. Th. 2. 2. q. 63. a. 4. & 9.) rapinæ peccatum

Y

NON

non solum specie differt à furto, sed & illo gravius est, quia præter iniustam rei alienæ ablationem violētiam illatam iniuria etiam in eo reperitur, quæ circumstantia ideo in confessione declaranda est.

Cum verò quævis rei alienæ ablatio & detentio iniusta, sit ex genere suo mortale peccatum, ut docet S. Th. super art. 6. nisi rei furto ablata parvitas excuset; difficultas est inter Theologos, quanam quantitas, seu quisnam valor rei ablata sufficiat ad peccatum mortale in materia furti constituendum? varia sunt Doctorum super hac re sententia: Nau cap. 17. nu. 4. dimidium regalem (qui ætate illius quinque solidis aut circiter æstimabatur) existimat sufficere ad peccatum mortale in materia furti: Tol. lib. 5. cap. 16. unum regalem aut duos etiam respectu disticti: Sor. lib. 5. quæst. 3. art. 8. ad 3. unum vel duos aureos. In re maxime difficili probabilissime loqui videntur illi qui hanc furti quantitatem viri prudentis & Pii arbitrio esse definiendam existimant, idque non solum ex valore, aut quantitate rei ablata, sed etiam spectatis circumstantiis tum personæ cui ablata est, tum damni, quod iniuria illarum est, tum etiam pravæ dispositionis illius qui rem alienam abstulit: ex quo fit ut Peccatum mortale committatur interdum rem modici valoris auferendo, si persona cui auferitur inops sit, ut si quis viduæ illi Evangelicæ Christi Domini ore laudatæ duo illa minuta, quæ in gazophylacum s: Marc. 12. misit, abstulisset, totum illius victum (ut idem Dominus loquitur) surripuisset. item si quis rem modicam furetur, unde damnum aliquod notabile tequatur, ut si à sartore acum, à sutore subulam, à scriba calamum surripiat, qui eiusmodi instrumenta ad præstanda opera sua plurium dierum spatio reperire non possent: item si quis modicum quid furto acciperet, sed animo & voluntate plura surripiendi: haud dubie in his & similibus casibus modicus valor aut exigua quantitas ad peccatum mortale furti constituendum sufficere possent. Præterea vix est ullus conscientia: utcumque timoratus, qui si dimidiam vel etiam tertiam partem aurei à quo cumque furetur, se peccatum mortale committere non

arbitretur. unde videtur magis expedire, ut prudens confessorius in hac furvi materia, siue pro restitutione iniungenda, siue pro pœnitente suo ab hoc peccato infami deterrendo, rigidiorē potius quàm laxiorē sententiam amplectatur, ut sapienter monet Lessi. cap. 12. dub. 8.

Quæres I. quid censendum sit de eo, qui plura modica furta committit; Resp. cum distinctione: si enim per modica illa furta intendat conquirere notabilem aliquam quantitatem, peccat mortifere per illam pravam intentionem & etiam per quodvis exterius furtum licet modicum quod ex illa intentione fit: si verò absque tali intentione, sed ex occasione solum res aliquas modicas diversis vicibus furetur; licet unaquaque vice in particulari non peccet nisi venialiter ob materia levitatem ubi tamen res illæ simul iunctæ constituunt quantitatem notabilem ad peccatum mortale sufficientem; tunc si hoc advertat, resque illas iniuste acceptas velit retinere, aut aliquam aliamquæ quantitatem illam peccati mortalis ampleat denuò furripere, peccabit mortaliter, ut ex communi Doctorum consensu docet Lessi. supra. dub. 8. qui etiam rectè obsequat moraliter loquendo maiorem quantitatem ad peccatum mortale requiri, quando quis eisdem diffitis temporum intervallis aliquid eidem subtrahit, quàm si brevi tempore, aut simul accipiat: item maiorem adhuc quantitatem requiri, quando quis à diversis modicis res furatur, quàm si ab uno eisdem res furetur; eo quod minus illi singuli lædantur, quàm si aliquis plus eorum illud damnum sustineret.

§. XI.

Quot modis peccetur contra hoc septimum Decalogi præceptum.

X paragr. præced. satis constat, quam varii sint & multiplices modi, quibus in hoc præceptum divinum peccatur.

Ac imprimis peccant contra illud, qui rem alienam

X 2

furam-

furantur, aut iniuste detinent, vel furari aut detinere iniuste volunt: qui debita non solvunt, aut solvere nimis diu differunt cum possint; praesertim si creditor dilationem illam molestè terat, aut ex illa incommodum aut damnum aliquod patiatur: qui cum violentia rem alienam rapiunt: qui metu iniuste incusso aut dolo aliquo aliterum adigunt, ut contractui oneroso, atque damno subscribat.

Qui rem aliquam suam vel sibi debitam apud alterum furtim surripiunt, quando illam commode alia ratione repetere possunt: praesertim si inde sequatur scandalum aliquod aut damnum alterius, cui licet innocenti furtum illud fortasse imputabitur.

Qui promissionem alteri serio factam, & ab eo acceptam in re notabili exequi nolunt: qui, cum sint alterius haeredes aut testamenti executores; illius debita aut legata solvere non curant.

Qui damnum aliquod alteri deliberatè inferunt, vel alterius damno cooperantur aliquo ex novem modis, quos memoriae iuvandae causa Doctores duobus his verbis complexi sunt:

Iussio consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, minus, non obstans, non manifestans.

1. *Iussione*, filios, servos aut, alias personas sibi subditas ad furtum faciendum, aut damnum alteri inferendum compellendo; aut furtum factum aut damnum illarum ratum habendo. 2. *Consilio*, alteri suadendo, vel promissionibus aut precibus illum permouendo. 3. *Consensu*, iniuste alicui actioni contentum praebendo. 4. *Palpatu* seu adulatione, ac ementitis laudibus alterum ad aliquod contra iustitiam faciendum inducendo. 5. *Recursu*, ostendendo vel praebendo refugium ijs, qui damnum iniustum alteri intulerunt; eorum instrumenta occultando aut iusta receptando, & sic peccatum illorum fovendo. 6. *Participatione* sive in praeda & lucro inde obveniente. 7. *Silentio* seu omissione correctionis; aut inhibitionis ad furtum aut damnum alterius impediendum necessariae, si sit

superior; vel recti & æqui consilij; si consultor vel debite vigilantia & custodia; si custos existit. 8. *Non obstando* damno, quod iniuste infertur; & id minimè faciendo, quo damnum impedire possit, præsertim si ad id ex officio teneatur. 9. *Non manifestando* malefactorem, cum ad id teneatur ex officio, siue ut damnum impediatur antequam fiat, siue ut resarciatur postquam factum est.

Peccant etiam contra hoc præceptum, qui rem aliquam emunt, quam sciunt, vel dubitant esse furtivam, ut sibi retineant; secus verò, ut eam verò domino restituant.

Qui res inventas, cum possint, vero domino non restitunt; vel diligentiam requisitam ad illum dignoscendum adhibere non curant.

Qui emendo, aut vendendo dolo vel fraude utuntur; qui rem aliquam notabiliter pluris vendunt aut minus emunt quam valeat: qui rem defectuosam pro integrâ vendunt, nec illius defectum occultum emptori patefaciunt: qui in pondere, numero, aut mensurâ fraudem aliquam committunt: qui monopolium aliquod iniuste faciunt: quando scilicet plures mercatores simul conspiciant, ut merces omnes alicuius generis cõmanant, easque postea ultra iustum pretium pro arbitrato suo vendant.

Qui servis aut mercenarijs stipendium debitum aut mercedem detinent, aut absque ulla ratione illius solutionem notabiliter differunt: quod quidem peccatum ad huc gravius est, si ex illa dilatione damnum, aut incommodum aliquod notabile illis obveniat.

Peccant etiam, qui ad lucrum in ludis, vel sponsionibus faciendum fraude, vel dolo utuntur: qui res alienas iudo & aleis exponunt; vel proprias, sed alenda familiæ necessarias: qui alium minis, convitijs, fraude aliqua, &c. ad ludum pertrahunt: qui aleis & similibus ludis iure civili prohibitis immodicam pecuniæ quantitatem exponunt.

Denique contra hoc septimum præceptum peccant illi, qui ex mutuo usuras exigunt; quæ, quoniam variis artibus & plurimum teguntur & palliantur, idcirco paulò futius de illis agendum est.

§. XII.

Quibus modis usura peccatum committatur.

Supponimus usurae nomen juxta communem & usitam significationem sumi; vel pro lucro usurario, quod ex mutuo provenit; vel pro actione, qua tale lucrum iniuste acquiritur; seu pro contractu, in quo mutuum datum pacto expresso, vel tacito aut saltem cum voluntate accipiendi à mutuatario ultra sortem principalem aliquo pretio aestimabile, tanquam debitum ratione ipsius mutui; unde S. Aug. in Psal. 36. dixit *facere*, esse mutuum pecuniam tuam dare ei, à quo aliquid plus quam dedisti, expectas accipere. Ex quo intelligitur usuram tripliciter committi posse; scilicet vel sola voluntate & intentione, vel pacto explicito, vel implicito; unde confurgit usura mentalis, usura facta, & usura palliata.

Est autem certum, quascunque usuram, & quovis modo fiant esse illicitas ac prohibitas. Id constat in primis ex scriptura Ps. 14. ubi postquam Propheta Regius dixit: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Respondet. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* Ezech. 18. ubi Propheta declarans, quis verè justus dici possit; inter alias conditiones hanc apponit: *si ad usuram non commoverit, & amplius non acceperit.* & S. Luc. 6. ubi Christus expressis verbis edixit: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Quæ Christi Domini verba continent non modo consilium, ut scilicet mutuum detur ex mera charitate, & nihil inde ne quidem gratum speretur; sed etiam præceptum prohibitivum, ut quid ratione mutui exigatur tanquam ex justitia debitum, quo sensu verba illa intellexit Urbanus 3. cap. *Consuluit*, extra de usuris, ubi postquam quæstionem hanc sibi factam proposuit: *An ille in judicio animarum quasi usurarius debeat iudicari, qui non aliàs mutuo traditurus cum proprio mutuum pecuniam credit, ut licet omni conventionem cessante*

ri, plus tamen sorte recipiat, &c. Item an negotiator pœna consti-
miti debeat condemnari, qui merces suas longè maiori pretio di-
strahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio
prærogatur, quàm si ei in continententi pretium persolvatur. Re-
spondet: verum quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evan-
gelio Luca manifestè cognoscitur, in quo dicitur: date mutuum
nihil inde sperantes: huiusmodi homines pro intentione lucri
quàm habent (cum omnis usura & superabundantia prohibea-
tur in lege) iudicandi sunt malè agere. Id constat præterea ex
cap. Quia in omnibus, ibidem, in quo prohibitum est ne u-
suararii manifesti ad communionem altaris admittantur;
neve Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant
sepulturam; & Clem. Vn. de usuris in Concilio Viennensi
decernitur velut hæreticum esse puniendum illum, qui
pertinaciter affirmare præsumpserit, exercere usuras non
esse peccatum.

Id etiam hæc ratione probat S. Doctor 22. q. 78. a. 1. quia
illicitum est ac injustum, ut pro eadem re duplex pretium
exigatur; vel ut vendatur id, quod non est vendentis; atqui
is qui usuras exigit, duplex ejusdem rei pretium exigit; aut
vendit id, quod non est suum: vel enim usuras accipit pro
pecunia quam mutuo dedit, vel pro usu illius pecuniæ: si
primum duplex pretium ejusdem rei accipit, nempe sum-
mam sorti principali æqualem, & præterea usuræ scœnus:
si secundum, vendit rem non suam: cum enim per mu-
tuum transferatur dominium rei mutuatae in mutuata-
riam, consequenter usus est illius non verò mutantis.

Ex dictis concludes, peccatum usuræ committi quoties-
cumq; hæc duo simul concurrunt, verum scilicet mutuum
& pactum vel propositum seu intentio recipiendi aliquid
pretii æstimabile ultra sortem principalem tanquam rati-
one mutui debitum. Ex qua regula dignosci possunt varii,
& multiplices casus in quibus aliquando usuræ peccatum
incurritur, aliquando verò minimè incurritur.

Atq; in primis sequitur ex illa regula usuræ peccatū in
censibus minimè reperiri; cum in illis non sit verum mu-
tuum, sed potius species quædam venditionis, & emptionis,

ut fuse explicat Less. lib. 2. cap. 22. ubi etiam docet, & pluribus probat, non tantum census reales, sed etiam personales (qui hodie ubique sunt in usu) esse licitos, nec (si modò nullus subsit fucus) usuram ullo pacto redolere: in illis siquidem venditur & emitur non usus pecuniæ, sed jus exigendi quotannis certam pecuniæ quantitatem, cuius pretium justum, vel ex principis lege, vel ex naturali æquitate dijudicandum est.

Sequitur 2. in Cambijs, si bona fide & seclusa omni simulatione sunt, nullam inesse usuram: in reali enim & legitimo cambio non reperitur mutuum verum, sed permutatio pecuniæ pro pecunia sive fiat localiter seu ut vulgò dicitur per literas, quando v.g. datur pecunia Parisiis ut tantumdem Romæ reddatur; sive fiat simplex mutatio numismatum diversæ rationis, & speciei ut aureorum cum argenteis, patriorum cum externis: in iis enim permutationibus sive ratione translationis & assicurationis pecuniæ, ut in cambijs localibus; sive ratione officii campitoris regia aut publica auctoritate constituti, ut in cambijs simplicibus; sive ob alias quasdam rationabiles causas, quæ in cambijs occurrunt (de quibus fuse Less. c. 23. dub. 2. agit) iterum aliquod moderatum licet accipi potest; quod cum non accipiatur ratione mutui, ad usuram minime pertinere dignoscitur. Si verò in illis propter solam dilationem solutionis aliquid exigetur, cambium illud esset usurarium: tunc autem censetur in cambio lucrum ob totam dilationem accipi, quando pecunia solvitur cum augmento in eodem loco, in quo accepta fuit, ob fictam illius in alium translationem.

Sequitur 3. neque etiam in ipso mutuo committi usuram, si non ratione mutui, sed aliqua alia justa de causa lucrum aliquod ultra sortem accipiatur. duæ autem ejusmodi causæ à Doctoribus præcipue assignantur. Prima est ratioe damni emergentis, ut docet S. Th. supra a. 1. ad 2. si enim mutuans damnum aliquod, aut incommodum pretio æstimabile in rebus suis patiatur ratione mutui, potest licet damni illius compensationem aliquam à mutuatario acci-

rio accipere. Secunda est ratioe lucri cessantis : quamvis enim quidam Doctores id negent, Ioannes Major tamen, Medina, Caietan, Less. & plures alii, quos citat & sequitur Laym. li. 3. de iust. tract. 4. c. 16. id licitum esse docent, dummodo (ut monet Nav. c. 17. n. 211. & commentario de usuris n. 43.) Omnis dolus, & fraus aut usura palliatio absit. Observat autem rectè Less. sup. ut hæc pactio licita sit, requiri, ut mutuatio sit verè causa lucri cessantis, v.g. si quis mutuet alteri pecuniam quam habebat proxime destinatam negotiationi aut emptioni rei frugifera: item ut compensatio lucri illius cessantis non ad æqualitatem, sed æquo & bono secundum viri prudentis & pii iudicium fiat, deducta æstimatione laborum & expensarum & etiam periculi, quod lucri illius faciendi causa subeundum fuisset.

Addunt aliqui tertiam causam, ob quam in mutuo ultra sortem aliquid accipi possit, scilicet ratione periculi, cui pecunia mutuata interdum exponitur; ut si quis mutuum det homini decoctori aut dubiæ fidei, vel à quo non nisi difficulter & cum multis fortasse expensis pecunia mutuò data recipi poterit; docentque periculum illud ac expensarum illarum & difficultatum metum esse quid pretio æstimabile. Ita Sylv. med. Cord. & alii quos citat & sequitur Less. sup. dub. 13. quorum sententia licet probabilis videatur; contraria tamen, quæ lucrum huiusmodi illicitum esse asserit, quæmq; Nav. amplectitur c. 21. n. 81. asseritque esse communem Theologorum, & Canonistarum, probabilior videtur & in praxi tutior, ea præsertim ratione quod, quamvis prior illa sententia pluribus rationibus quas affert Lessius, niti videatur; in praxi tamen (quod maxime attendere debent Confessarii) sit periculosa, & usuris facilem aditum præbeat: quis enim in quacunque mutui dandi occasione non deprehendat varias timendi causas, ne pecunia mutuata periclitetur, neve in illius recuperatione difficultates aliquæ subeundæ sint aut expensæ faciendæ; sicq; possit semper obtendere quasdam rationes lucri ultra sortem principalem accipiendi.

Ex eadem regula infertur contraria ratione plurimos

Y 5 con-

contractus esse usurarios, qui prima specie tales esse
 me videtur: quales sunt omnes illi in quibus ratione mu-
 tui exigitur à mutuuario ultra sortem principalem, nec
 quidē pecunia, sed aliquid aliud pretio æstimabile quod-
 cunque tandem illud sit; v. g. si quis mutuo det pecuniam
 alteri, ut domum ejus viliori pretio conducatur; ut ab illo
 munus aliquod vel obsequium à lingua vel à manu acci-
 piat; ut satisfactionem aliquam ex justitia ratione injuri-
 debitam ipsi remittat, &c. ista enim & similia sunt pretia
 æstimabilia, proindeq; ratione mutui accipi aut intendi
 sine labe usuræ non possunt: quare diligenter & attentè
 perpendendum est quoties in mutuo conditio aliqua
 nerosa mutuuario imponitur; an sit pretio æstimabilis,
 an ratione mutui apponatur; quia in ejusmodi apposi-
 one usura deprehenditur.

§. XIII.

*Solvuntur quedam dubia circa usuram materiam
 frequentius occurrentia.*

PRIMUM est, an liceat dare mutuum ea conditione, ut
 si mutuarius termino constituto non reddat mu-
 tuum; in pœnam dilationis aliquid ultra sortem prin-
 cipalem solvat. Resp. juxta sententiam Sylv. Medina, Nav.
 & aliorum apud Less, supra dub. 15. id licitum esse; dum-
 modo tamen nulla fraus aut intentio usuraria subsit: alias
 mutuans lucrum illud principaliter intendat, & terminum
 aliquem brevem mutuuario præscribat, eo solùm fine, ut
 causam aliquam lucri ex mutuo captandi prætexere possit;
 usuram haud dubiè committit; quod etiam de illo dis-
 cendum videtur, qui principaliter intendens ex mutuo
 lucrum, nullam quidem pœnam conventionalem appo-
 nit, sed cum mutuuario convenit, ut termino aliquo bre-
 vissimo, quem illi ad solvendum præscribit, elapso, eum
 coram judice pro mutui solutione citet; ut sic à die primæ
 citationis ad solvendum interesse (ut vocant) sententiæ ju-
 dicis pro pecunia mutuata obligetur; in hoc enim casu &
 aliis

aliis similibus committitur usura mentalis ; eum ipsius mutuantis intentio primò & principaliter in lucrum ex mutuo sola mutui ratione percipiendum feratur.

Secundum est , utrum liceat creditori pignus aliquod frugiferum accipere in asecurationem debitorum ; & ex illo, donec debita solvantur, fructus percipere ; e.g. fundum aliquem frugiferum, puta hortum, pratium, &c. ex quo fructus aliquos annuatim colligat, donec mutuatus ei debitum restituat. Resp. posse quidem ejusmodi pignus percipere, sed teneri fructus collectos in sortem principalem sibi debitam computare, ut docet Nav. & alii apud Less. dub. 16. Ratio est quia ejusmodi fructus nullo alio quam mutui titulo sibi retinere potest : atqui, ut jam dictum est, sola mutui ratione lucrum nullum, nullique proinde fructus licite accipi possunt.

Excipitur communiter unus casus qui habetur capite salubriter de usuris, ubi Innocentius III. decernit, *generum ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligata, in sortem computandos non esse obligandum* : quod æquissimè à Pontifice constitutum est, non ratione mutui, quo focer erga generum obligatur, sed ratione damni emergentis propter onera matrimonii sustinenda, quibus generi titulo promissæ dotis, & tamen nondum solutæ obstringitur.

Addit etiam Nav. c. 17. nu. 217. si feudatarius debeat aliquid domino directo, eiq; in pignus tradat feudum ; item si Emphyteuta simili ratione oppigneret domino directam Emphyteutam. quòd in utroque illo casu dominus directus feudi, vel rei Emphyteuticæ potest illius fructus sibi retinere, nec illos in sortem principalem computare teneri ; idque non ratione mutui ; sed ne res apud dominum directum existens fructificet alteri ; quod rationi consentaneum minimè videtur.

Tertium est, utrum licitum sit inire societatem cum altero ea conditione, ut salvo capitali lucrum aliquod certum quotannis accipiatur. Vt huic difficultati, quæ hactenus difficillima etiam doctissimis Theologis visa est, lucem

lucem aliquam afferamus, supponimus hunc societatis modum tribus communiter contractibus perfici.

Primus contractus est, quo quis presentes habens pecunias societatem inicit cum viro industrio; puta cum mercatore, easque illi credit ad lucrum ex illis in negotiando industria laboreque suo comparandum ea conditione, ut sicut cum illo lucri obvenientis particeps esse intendit, sic etiam damni partem sustineat, si quod in illa negotiatione ferendum sit. Secundus contractus est, quo cum mercatore illo paciscitur, aliquam lucrisibi obventuri partem illi cedendo; ut assecuret sibi summam illam principalem sibi collatam; ita ut quocumque eventu salva illi & integritas remaneat. Tertius denique est, quo, ad suspiciones tollendas & evitandas molestias reddendarum rationum, cum eodem rursus convenit, ut certum aliquod lucrum anni illi assecuret, minus tamen illo, quod ei verisimiliter ex eiusmodi negotiatione obvenire posset.

Cum igitur hi tres contractus seorsim licite fieri possent; quaeritur an etiam coniunctim cum uno eodemque licite possint iniri.

Multi graves & magni nominis Theologi id licite fieri posse asserunt, quorum antesignanus fuit olim Ioannes Maior almae facultatis Parisiensis Doctor celeberrimus in 4. sentent. distinctione 15. quaestio. 49. cui postea subscripserunt Gabr. Sylv. August. Nav. Covar. Tolet. & plures alii quos citat, & sequitur Less. c. 25. dub. 3. & nuperrime Lud. Baillius Propenitentiaris Parisiensis in triplici examinati tituli de examine poenitent. quaest. 70. & Raymund. Bonaldus in Cursu Theologiae moralis auctoritate Illustrissimi Archiepiscopi Tholozani, recenter edito. tom. 1. tract. 1. lect. 26.

Contra Caiet. Sot. & plures alii non minus eruditi Theologi, tres illos contractus coniunctim factos omnino repudiant, & plane usurarios esse contendunt.

Quamvis in quaestione adeo ancipiti atque perplexa nobis praestaret silere potius quam eloqui; ne tamen lectorem dubium, & incertum relinquamus, tria hic breviter dicimus.

Pri.

Primum est posse salva fide in utramque partem super hac quaestione disputari quod satis constat ex eo, quod tot & tam magni nominis Theologi, tam veteres quam recentiores, quaestioni circa praefatos contractus propositae partem alii negativam, alii affirmativam amplectantur & propugnant, quod procul dubio minimè facerent, si id salva fide facere non liceret; neque enim Bulla Sixti V. quae incipit *Detestabilis avaritia*, tres illos contractus condemnat, prout supra explicati sunt, ut fuse ostendit Less. supr. unde etiam ut idem author observat post Bullam illam publicatam Toleus & alii Doctores Romae tres illos contractus licitos esse publicè docuerunt, & scriptis ediderunt: quod haud dubiè non fecissent, si id prohibitum fuisset: quare, cum nihil adhuc super hac quaestione definitum expressè ab Ecclesia fuerit, nullus temerario aut precipiti zelo condemnandus est: unde merito Ioannes Gerson. ll. de vita spirit. an. lect. 4. Theologos omnes admonet, *Ne faciles sint asserere actiones aliquas aut omissiones esse peccata mortalia, praesertim sub verbo universali, & dum praedicandum erit ad populum.* Additq; se à litterato quodam & esperto viro didicisse, *Perniciosam esse in omni arte vel doctrina assertionem audacem & extremam, maxime ubi observatio communis obviatur obviatq; & nunquam quemlibet oblivisci debere, quam incerta sit scientia nostra; ita ut saepe idem homo brevi momento temporis, nunc in hanc, nunc in oppositam feratur sententiam.* Et subiungit, *fieri quandoq; ut per tales assertiones publicas nimis duras & strictas, praesertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines à luto peccatorum, sed in illud profundius quò desperatius immergantur.*

Secundum est praefatum contractum societatis ex tribus aliis supra explicatis constatum. quamvis speculative loquendo videatur inniti rationibus aliquibus probabilibus, in praxi tamen doctis quibusdam, & piis viris merito videri suspectum. Primò propter periculum pravae & usurariae intentionis, quae illi ut plurimum subesse potest: quotus enim quisq; est hodie inter homines, qui in eiusmodi negotiatione hoc primum & solum sincere coram Deo

Deo intendat, scilicet societatem inire cum mercatore, cum illo de lucro ac damno periclitari; posteaq; perspecto ejusdem mercatoris animo, illi potius quam sibi gratum aliquid prestare cupiens, de capitalis sui ac lucri certi allocatione, abstrahendo semper ab omni usurario affectu, cum illo paciscatur? quis non videat quam lubrica sint ista, & quam dubius, & incertus in ejusmodi angustiis justitiae limes, à quo si vel minimum desectas, in horrendum usurarum, fraudum, & cujusvis injustitiae barathrum delabaris. Deinde quis non perspiciat ejusmodi societatis contractum omnibus aliis contractibus usurariis aditum, non modo patefacere, sed etiam premonere; quamvis non jam mercatori aut industrio viro, sed pauperi & egestati laboranti pecunia mutuo detur; nullus est, qui si ex illo mutuo lucrum, id est usuram accipere velit, obrendere non possit causam lucri cessantis, ac dicere, se ad contractum dictae societatis cum alio mercatore ineundum semper paratum esse.

Tertium deniq; est, quod quamvis ob rationes allatas longè tutius sit, ab his & similibus lucris, & negotiationibus, quae usuram utcumq; redolent, abstinere; si tamen aliquis bona fide, & virorum aliquorum piorum & doctorum consilio fultus praefatos contractus aut alios similes inerat, non ideo precipiti iudicio damnandus, aut à tribunali poenitentiae arcendus est; sed aliquando consultissimum erit, si aliud ei suaderi non possit, illum in bona fide relinquere; ac summodo dispositiones aliae necessariae non desint, illi beneficium absolutionis impertiri, praesertim in ijs casibus, in quibus sine scandalo, aut salutis periculo illi denegari non potest.

§. XIV.

*De restitutione ob violationem huius septimi
praecepti facienda.*

RESTITUTIONIS nomine intelligitur actus justitiae commutativae, quo res alterius, quae justè retineri non potest,

potest, eidem restituitur, vel damnum iniuste illatum compensatur. Hanc autem ad salutem esse necessariam constat ex sancto Doctore q. 62 a. 2. & communi Theologorum omnium consensu, quibus suffragatur sanctus Aug. Epist. 54. ad Macedonium, ubi sic loquitur: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non reddatur; penitentia non agitur, sed simulatur; si autem veraciter agitur; non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si (ut dictum est) restitui possit.*

Est autem restitutio ita necessaria, ut non modò non possit absolvi, qui alienum iniuste retinet, nec illud vult restituere; sed etiam (ut rectè docet, & probat Less. cap. 12. dub. 3.) continuè actu peccet toto eo tempore, quo non quidem addendo novum peccatum, sed idem iniustitiæ peccatum continuando, quod ea ratione singulis momentis crescit; tum ratione diuturnioris durationis, tum etiam ratione maioris nocimenti, quod per illam iniustam rei alienæ detentionem diutius continuatam eius domino infert; unde confessarius non modò non debet absolvere illum, qui restituere non vult, cum tenetur & potest; sed etiam illum, qui restituere neglexit, quando commodè potuit; nisi prius actu restituat, aut ita seriò id promittat, ut Confessarius verbis illius fidem meritò adhibere possit; aliàs cum in statu peccati remaneat, incapax est absolutionis.

Ex variis autem & multis quæ circa restitutionis materiam disputari à Theologis solent, nos præcipua, & scitu maximè necessaria seligemus, maiorisque facilitatis gratia propositis aliquot quaestiunculis explicabimus.

QVÆSTIVNCVLA I.

Quisnam restituere teneatur.

AD restitutionem faciendam obligatur primò is, qui iniuste rem alienam accepit, vel qui iniuste alteri damnum intulit, idq; non modò cum per se, sed etiam cum per alios sive directè sive indirectè id præstitit: quod S. Thomas

Thom. q. 62. a. 6. & 7. docet posse fieri novem modis *Supl.*
parag. xj. citatis.

Circa quos rectè observat Valentia disp. 5. q. 6. de restitu-
tu. pu. 3. duo requiri ad restitutionis obligationem inducen-
dam, Primò, ut effectù ipso res aliena fuerit iniuste ablata,
aut damnum iniuste illatum, Secundo, ut quis causam ini-
iusta illius ablationis aut damnificationis verè dederit, si-
ve directe iussione, consilio, consensu, adulatione, recursum,
participatione alium ad id ita inducendo, ut re ipsa prop-
ter huiusmodi iussionem, consilium, &c. res aliena fuerit
iniuste ablata, aut damnum illatum; sive indirectè, nò de-
nunciando, seu manifestando, aut non obstando, ac impe-
diendo, quando scilicet ad id ex officio, & iustitia teneba-
tur, ut docet S. Th. sup. art. 7. ad 3.

Quod si plures simul concurrant ad unam & eandem
iniustam actionem, ut ad spoliandam vel incendendam
domum, tunc quilibet illorum tenetur in solidum ad to-
tius damni compensationem, quia (ut ex Caiet & aliis ad-
notat Val. Sup.) quilibet tunc est causa totius damni, qui-
vis non solus: qui enim unà cum alio aliquid efficit, verè
illud efficere censetur. Quod si unus illorum damnum il-
latum resciret, non ampliùs obligarentur alii ad restitua-
tionem erga illum, qui damnum passus est; sed unusquis-
que teneretur refundere pro rata sua parte ei, qui totum
damnum compensavit, ut docet S. Th. Sup. ad 2.

Obligatur 2. ad restitutionem is, qui rem iniuste accep-
tam apud se habet, sive bona fide, sive mala illam habeat:
e.g. si quis equum furto ablatum emat à fure, sciens eius-
modi equum esse furtivum, dicitur mala fide possidere, si
autem nesciat esse furtivum, nec eius venditorem esse fu-
rem, tunc bona fide possidere dicitur; & utrovis modo pos-
sideat, tenetur semper illam vero domino restituere, cum
hac tamen differentia. quod malæ fidei possessor, quomo-
docunque pereat res illa quam mala fide possidet, tenetur
non solum eam vero domino restituere, sed etiam om-
ne damnum, quod ex mora restitutionis sequitur, com-
pensare. at vero possessor bonæ fidei tenetur tantum ad resti-

restitutionem rei, si adhuc illam habeat, quando alterius esse deprehendit; non vero si stante bona fide res illa perit, aut in eius potestate esse desiit; & ad ea solummodo restituenda, in quibus factus est dicitur, id est ad ea qua habet ultra id, quod habiturus fuisset, si rem illam non habuisset.

Quod si, postquam deprehendit rem, quam bona fide possidet, esse alienam, illam vero domino restituere negligat; tunc si res pereat, tenetur ad restitutionem, sicut de mala fidei possessore dictum est: eo quod amplius eam bona fide non possideat. Ita Tol. Lib. 5. c. 17.

Præterea qui bona fide rem alienam possidet, potest illam præscribere aut usucapere, id est, si toto tempore ad prescriptionem à iure præfixito, bona fide illam possideat, amplius illam restituere non tenebitur: at vero mala fidei possessor nullo tempore præscribere potest, ut docet idem Tol. & ex antedictis constat.

Obligatur denique ad restitutionem is, qui rem alienam apud se iusto quidem titulo habet, sed quam iuste contra domini voluntatem divitius retinere non potest: & hac ratione quicumque habet apud se rem commodatam, locatam, vel depositam, elapso tempore præfixo illam invito domino retinere non potest, sed illi tenetur restituere, ut ex communi Theologorum sententia docet Tol. Sup. similiter qui mutuum accepit, termino constituto illudolvere tenetur; alias invito domino rem illius detinere, si restituere possit, est illicitum: unde qui sine ulla ratione diuturnas trahunt moras in soluendis debitis, aut in reddendis rebus alienis quas apud se habent, haud dubie contra iustitiam peccant; præsertim, si illi, ad quos pertinent, dilationem solutionis aut restitutionis inviti ferant, aut ex illa damnum patiantur.

QVÆSTIVNCVLA II.

Cui sit restituendum.

SANCTVS Doctor Sup. 2. 5. dicit restitutionem illi ipsi faciendam esse, à quo res accepta est, vel cui damnum illa-

illatum est; quod si ille mortuus sit, eius hæredibus: quod si rei illius dominus, aut eius hæredes ignoti sint, nec tempore possit deprehendi, tunc Christo dominum quem, (ut ait Apostolus *Hebr. x. Deus constituit hæredem nostrum*) in membris suis, id est pauperibus secundum mentem S. Doctoris debet fieri restitutio: & si is, qui ad illam tenetur, pauper sit, poterit de consilio pastoris, vel confessarii partem rei restituendæ, vel etiam totam illam sibi applicare, vel ex eodem consilio erogare Ecclesiis, aliis que piis locis, ut ex communi Theologorum doctrina docet Nav. Cap. 17. n. 93.

Dubitant autem Theologi, utrum, qui rem emit à fure, teneatur eam vero domino restituere etiam cum dissipatio pretii quo illam emit? & utrum licitum sit illi, ad recuperandum pretium datum, illam furi restituere. Nav. sup. respondet cum distinctione, asseritque illum, qui bona fide rem eiusmodi emit à fure, posse illi reddere, ut pretium suum recuperet; illum vero, qui mala fide, id non posse, sed ad restituendum vero domino teneri. Verum Alex. Alenf & Sylv. quos citat & sequitur Tolet. Sup. probabilius existimant, utrique id licitum esse, si fiat, non ex animo verum dominum re sua fraudandi, sed pretium à se datum recuperandi.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quid, quando, & quo ordine sit restituendum.

DOCET S. Thomas q. 63. a. 2. id, quod iniuste ablatum est, necessario esse restituendum; id est rem eandem, quæ alterius est, & invito illo iuste retineri non potest, ipsi esse reddendam, nec satisfacere is, qui solum illius valorem daret, ut observat Tolet. Sup. cap. 22. nisi in tribus casibus. Primus est cum res deperdita est, vel non est amplius in potestate illius qui restituere tenetur: tunc enim sufficit

rei valorem reddere. Secundus est, cum res accepta deterior facta est: tunc enim vel illius valor reddendus est, aut illius defectus vel diminutio supplenda, prout dominus elegerit; possessor tamen bona fidei, sicut de amissione rei quam bona fide possidet, sic etiam de illius imminutione aut in deterius commutatione respondere non tenetur. Tertius casus est, si ex eiusdem rei restitutione fama restituentis periclitaretur, aut aliquod notabile damnum ipsi timeretur: tunc enim sufficit illius valorem reddere.

Qui autem iniuste damnum aliquod intulit, tenetur illud compensare secundum æstimationem viri prudentis: unde qui animal aliquod in tenera ætate occidit, vel novellas arborum plantationes eradicavit, tenetur restituere, non quantum res illæ in perfecta ætate valitura forent, sed quantum illarum damnum à viris prudentibus hic & nunc æstimabitur.

Quod spectat ad tempus, docet idem S. Tho. restitutionem rei alienæ, quæ iniuste ablata est aut mala fide possidetur, statim, si possibile sit, esse faciendam: & rectè observat Toletus universim loquendo, cuiuscunque rei alienæ, quocunq; titulo apud alterum sit, restitutionem ubi primum commode fieri potest, esse faciendam; quando illius dominus est rationabiliter invito, nec ullam vult ferre dilationem; aliàs, si invito domino retineatur, contra hoc præceptum peccabitur.

Excipe tamen si restitutio, non nisi cum summa difficultate aut notabili restituentis detrimento fieri possit: tunc enim (ut docet Tol. Sup.) si is, cui faciendæ est, nullum detrimentum patitur per aliquod tempus poterit differri: itè si is, cui restitutio faciendæ est, expressè vel tacitè in illius dilatione consentiat, vel eam non multum ægrè ferat; secus vero si repetat debitum, urgeatq; debitorem, vel, quamvis urgere illum præ aliquo illius metu non audeat, sciat tamen debitor illum invito animo ferre hanc dilationem; tunc haud dubiè peccabit, si debitum non restituat cum possit; in quo aliqui interdum graviter contra iustitiam peccant, qui notabile aliquam summam operariis, artificibus, aut mercatoribus debent.

debentes per diuturnum aliquod tempus solvere debita non curant, quamvis commodè possint; multas quæ aliter inutiles ac superfluas expensas, & aliquando etiam elemosinas, ac largitiones pias ac inordinatas neglectis creditoribus faciunt.

Quod spectat denique ad restitutionis ordinem, si debitor habeat in bonis tantum, quantum satis est ad hoc creditoribus omnibus satisfaciatis, nullus certus ordo in restitutione necessarius est; dummodo prout tenetur omnibus satisfaciatis, quod si bona ejus ad id minimè sufficiant, communis Theologorum sententia est, debita certè prius solvenda esse quàm incerta; & ex debitis certis prius reddenda esse illa, quæ extant, quorum dominium mansit penes creditorem, ut deposita, commodata, locata, &c. ex debitis autem certis, quæ non extant, prius solvenda illa esse, quæ privilegiata vocantur, ut dos uxoris, &c. exinde illa quæ sunt antiquiora; nam (ut habet regula juris) *qui prior est tempore, potior est jure*; quæ tamen regula exceptionem aliquam recipere potest, ut si creditorum aliquis gravem necessitatem patiatur; tunc enim charitatis ordo videtur postulare, ut illi prius quàm aliis solutio debiti fiat: quæ omnia fusiùs explicata & probata apud Gregor. Valentia Disp. 5. q. 6. de rest. pu. 10. videri possunt.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quanam causa à restitutione excuset.

PRIMA est, creditoris remissio ac debiti condonatio; quæ tamen ut valide excuset, debet esse omnino libera, neque fraude vel metu extorta. Ita Less. Lib. 2. c. 26. dub. 2. Secunda est, cessio bonorum; quæ tamen (ut rectè monet Nav. Cap. 17. du. 86.) non excusat in foro conscientie nisi ratione necessitatis; imò non magis excusat, quàm ipsa necessitas sine cessione excusaret: unde si is, qui bonis cessit, ad pinguiorem postea fortunam redeat, tenebitur integre debitoribus satisfacere.

Tertia

Tertia est, inopia seu necessitas, cum scilicet quis aut nullo modo habet unde restituat, aut si aliquid habet quod restituat, eo tamen indiget ad sublevandam suam necessitatem vel extremam (de qua omnes conveniunt) vel etiam gravem; ita ut, si restituat, status sui decentiam nulla ratione conservare possit. dummodo tamen status ille sit honeste & iuste acquisitus, & creditor æque gravi necessitate non urgeatur. Ita S. Ant. Nav. Sot. & plures alii apud Valent, Sup. pu. 7. Quod si utriusque necessitas esset extrema, posset debitor sibi potius quam creditori consuleri, ut iidem Doctores sentiunt; in extrema enim necessitate qualiscunque res desinit esse alicuius propria, sed sit communis.

Quarta denique causa excusans à restitutione est damnum grave, quod debitor in rebus propriis incurret, ut in vita, libertate, fama, vel in distractione possessionum suarum vili pretio facienda; dummodo tamen creditor simile damnum non patiat, Ita præfati authores, qui rectè observant in proposito subiecto non esse reputandum magnum damnum, quod quis multum debens carebit magna pecuniæ summa, si debitum reddat; aut magno lucro, quod ex ea pecunia posset acquirere; neque etiam cuiuscunque famæ jacturam excusare à restitutione, sed tantummodo illius, quæ viri prudentis ac pii iudicio consideratis omnibus circumstantiis pluris æstimanda censeretur, quam commodum quod ipsa restitutio afferret creditori.

SECTIO VIII.

Explicatur octavum Decalogi præceptum.

Non loqueris contra proximum tuum
falsum testimonium.

Hoc præcepto prohibetur, non solum iniustitia, quæ per falsum testimoniū aut alia quavis ratione in iudicia.